سیاسەتسالاری و زمان

بەختیار عەلی

ئەوەی زۆرجار لە نوسینمان دەتۆرێنێت، دەسەڵاتی ڕەهاو بێسنووری دیاردەیەکە بەسەر کۆی ماناو لایەنە جیاوازەکانی ژیاندا، هەر کاتێک بابەتێک ژیانی خستە ژێر ڕەحمەتی خۆیەوە، کۆی بابەتەکانی دی دەبنە پەراوێزی بچوک و تەواوکاری ئەو، ژیان خۆی دەبێتە شوێن نمایشی ئەو، دەبێتە سەحنەیەکی خاڵی لە هەموو شتێک جگە لە تارمایی دەنگ وڕەنگی ئەو. دەبێت ئاگاداربین کە دەسەڵاتی ڕەهای بابەتێک بە مەرگی هەزاران بابەت دی کۆتایدێت.

یەکێک لەو پرۆسە ترسناکانەی دید و دونیابینی ئێمەشی دیلکردووە، بە سیاسیکردنی موتڵەق و بێبەربەستی هەموو شتێکی زیندەگی ئێمەیە. بە ئەندازەیەک دەکرێت بڵێین سیاسەت وزەگەلێکی مرۆڤانەی گەورەی ئێمە دەکوژێت، وزەیەک دەشێت بە چەندین کەناڵ و جۆگەو شوێنگەی دیکەدا بڕوات. سەردەمانێک ئاهو سکاڵاکان دژ بە چەند دیدێکی ئایدۆلۆژی تایبەت بوون کە دونیاناسی خۆیان لەسەر بنەمای تەفسیری سیاسی و دابەشکردنی سیاسی و هەڵوێستگیری سیاسی بونیاددەنا، مرۆڤیان کورتدەکردەوە بۆ «بوونەوەرێکی سیاسی»، بوونەوەرێک کە ماناو جەوهەری خۆی تەنیا لە شوێنگەو دیدی سیاسییەوە وەردەگرت، بە جۆرێک زمانحاڵی ئەم دیدە دەیگووت «پێمبڵێ تۆ لە ئاستی سیاسییدا چۆن بیردەکەیتەوە، پێتدەڵێم تۆ کێیت». لەم ڕوانگەیەوە مرۆڤەکان هیچ نین جگە لە بارستەیەکی سیاسی لە ناو ژینگەیەکی سیاسی دیاریکراودا، کە نرخ و بێنرخی، مافی ژیان و مردن، مافی هاووڵاتی بوون و نەبوون بەپێی نەخشەیەکی سیاسی دیاریکراو دابەشدەکرێت. ئەمڕۆ دوای بچوکبوونەوەی سنووری ئیشکردن بەو ئایدۆلۆژیایانە، هەرگیز سنووری دەسەڵاتی ڕەهای سیاسەت بەسەر ژیاندا کۆتایی نەهاتووە. ئەمڕۆ دوای گەلەگ گۆڕانکاری گرنگ لە دونیادا دوبارە ناچارین ئەو پرسیارە بکەینەوە کە پەیوەندی نێوان سیاسەت و ژیان لە وڵاتی ئێمەدا چۆنە؟ ئایا بە سیاسیکردنی ڕەهاو بێسنووری ژیان بەردەوامەو دەژی، یان ئەم پەیوەندییە کۆمەڵێک ڕەگەزی بزۆکی تێکەوتووە تا شتێک لە هێزو هاوسەنگی ببەخشنەوە بەو هاوکێشە نایەکسانەی نێوان سیاسەت و چالاکییەکانی دیکەی ژیان؟ ئایا باڵادەستی سیاسەت و وزەدزینی لە هەموو ئاستەکانی دیکەی ژیان، بەرهەمی تێگەیشتن و تەفسیرێکی ئایدۆلۆژی دیاریکراوە یان لە ڕاستیدا ڕیشەیەکی لە ڕیشەی ئایدۆلۆژی قووڵتری هەیە، کە خوداسالاریی سیاسەتمەدارە بەسەر کۆمەڵگادا؟ ئایا ئەوە سیاسەتە سیاسەتمەدار ڕادەکێشێتە ناو هەموو شوێنێکی ژیانەوە، یان سیاسەتمەدارە سیاسەت کێشدەکاتە ناو کۆی پانتاییەکانەوە؟ بەڵام ئایا باڵادەستی سیاسەتمەدار، دەتوانێت بێزەمینەیەکی پتەو کە ڕیشەکانی لە جێگای دیکەوە دێن بەردەوامبێت؟

لەو دەساڵەی دواییدا، ئەگەرچی ساڵگەلی سەرهەڵدانی ڕەخنەی جیدیین لە سیاسەتی حیزبی ئێمە، ئەگەرچی ساڵگەلی لەدایکبوونی تێگەیشتنێکی دیکەن کە لەدەرەوەی حیزب دروستبووەو گەورەبووە، ساڵگەلی سەرهەڵدانی کۆمەڵێک کێشەو بابەتە کە سیاسەتمەدارانی ئێمەو ڕۆژنامەنووسەکانیان ناتوانن لێینزیکببنەوە، سەرەتای لەدایکبوونی جۆرە فیکرێکی دیکەیە کە تەنیا بە تومەتبارکردن یان ستایشکردنی سیاسی چارەناکرێت، لەگەڵ ئەوەشدا لە ئاستی کۆمەڵایەتیدا ساڵگەلی لەدایکبوونەوەو گەورەبوونی دەرکەوتەکانی ئەو ویستە ترسناکەیە کە ژیان بە چاویلکەکانی سیاسەت ببینین. واتە گەورەبوونی ڕوبەری ڕەخنەی سیاسی بەهیچ جۆرێک بەمانای گەورەبوونی ئازادی کایەکانی تر و ئازادبوونیان لە هەڵسەنگاندنی سیاسیدا ناگەیێنێت.

هیچ شتێک نییە لە ژیانی ئێمەدا تا ئەندازەی بێمانابوون و پیسبوون، بە سیاسەت بارگاوینەکرابێت. کە لە شارێکەوە دەچیت بۆ شارێک ئەوە خۆی مانایەکی سیاسیانەی هەیە، کە لە گۆڤارێکدا بڵاودەکەیتەوە و لە گۆڤارێکی دیکەدا بڵاوناکەیتەوە تەفسیرێکی حازربەدەستی سیاسیانەی هەیە، کە سڵاولە یەکێک دەکەیت و لە یەکێکی دی ناکەیت مانای سیاسیانەی هەیە، کە هیچ سیاسەتێکت بە دڵ نییە، ئەوە مانای ئەوەیە تۆ ڕێگا بۆ ئەوە سازدەکەیت خۆت بچیتە جێگای سیاسەتمەدارەکان. کە پێشەنگایەک لێرە دەکەیتەوەو لەولا نایکەیتەوە ئەوە پەیوەندی بە مەیلە سیاسییەکانتەوە هەیە. لەم دیاردە بچوکانەوە تا کۆی دیاردە گەورەکانی ژیانی ئێمە بە گشتی هەموویان بەیەک چاویلکە دەبینرێن، چاویلکەی سیاسەت. یەک حاکمیش حوکمیان بەسەردا دەدات، سیاسەتمەداران و کادرە چکۆلەکانیان.

ئایا ئەم دۆخە تەعبیرە لە هەیمەنەی سیاسەت بەسەر کایەکانی تردا، یان تەعبیرە لە هەیمەنەی خواستێکی دیکتاتۆری کە لە هەناوی ستراکتوری ئێمەدا خەوتووە. هەموو باڵە سیاسییەکانی ئێمە لەوەدا بەشدارن هەریەکەیان و بە پێی کاتاگۆری سیاسی خۆی سنووری سیاسەت بێمەودا گەورەبکەن، بە جۆرێک هەموو ڕەفتارێک دواجار ڕەفتارێکی سیاسییەو تەفسیرێکی سیاسیانەی هەیە، هەموو مەعریفەت و داهێنانێکیش چ وەک ناوەڕۆک و چ وەک ئەو دیاردانەی لە دەورێتی « بۆ نمونە: وەک شێوازی بڵاوکردنەوەو شوێنی بڵاوکردنەوەو تیراژی بڵاوکردنەوە» دەلالەتی سیاسیانەیان هەیە. تا ئەم ساتە لە کۆمەڵگای ئێمەدا ماشێنێکی ترسناک لە کاردایە ژیان لە عەفەویەت و دۆخی سروشتی خۆی دووردەخاتەوەو دەیکاتە قەوارەیەک تیایدا هەموو ڕەفتارێکی ئینسانی ئێمە، وەک بوارێکی توندداڕێژراوی مەدلولاتی سیاسی تەماشادەکرێت. ماشێنێک هەیە یەک پێوەر دەکاتە شاپێوەر، عەقڵی مرۆڤی سادەی ئێمە بە یەکجۆرە دونیابینی دەستەمۆدەکات، دیدی بۆ یەک جێگا دەجوڵێنێت و هەستەکانی بەرابەر یەکجۆرە کردار دەوروژێنێت، ئەم ماشێنە تا ئەمڕۆ زیندووە لە کاردایە، تا ئێستا کارو دەسەڵات و لۆژیکی لەسەروو کارو دەسەڵات و لۆژیکەکانی دیکەوەیە. هەموو هێزە گەورەکانی ئێمە لە هێزە سیاسییەکانەوە، تا هێزی ڕاگەیاندن، تا تەقالیدی ڕۆژانەی کۆمەڵایەتی، تا ژیانی کۆمەڵایەتی ناو ناوەندی ئەدەبی و هونەری ئێمە، تا ئەو لۆژیکەی بۆ کارپەیداکردن و بژێوی دابینکردن دەیخەینەکار هەموویان ئیشکردنن بە ویستی ئەو ماشێنە ترسناکە، قەبووڵکردنی قانوونەکانێتی، گەمەکردنە بەپێی مەرجەکان و خواستەکانی. ئەو ماشێنەش یەکجۆر بابەت بەرهەمدەهێنێت کە بابەتی سیاسییە، یەکجۆر هەڵسەنگاندنی هەیە کە هەڵسەنگاندنی سیاسییە، یەکجۆر مرۆڤ تیا سەروەرە کە کەسی سیاسییە، یەک قازی و حاکم تیا شەرعدادەنێت کە ئەو پیاوانەن چاوی سیاسەتمەدارو هەستەوەری ئەون بۆ ناو خەڵک و ترپەپێوی ئەون بۆ خوێنبەری خەڵک.

لە دەساڵی ڕابوردودا ڕەخنەیەکی زۆر لە حیزب گیراوە، ڕەخنەیەکی زۆر لە کولتووری ڕۆشنبیری حیزب گیراوە، گومانێکی زۆر دەرهەق بە مانای ئەم کولتوورەو ڕەهەندە دزێوەکانی دروستبووە، بەڵام قسەکردن و گومانکردن لەسەر هەیمەنەی خودی سیاسەت، لەسەر گێڕانەوەی هێزو حورمەت بۆ چالاکییە ئینسانییەکانی تر، لەسەر تەرخانکردنی ڕووبەرێکی گەورەتر بۆ پرسیارە ئینسانی و فەلسەفییەکان، لەسەر زیندووکردنەوەی پرس لە ستاتیکا، لە فۆرم ، لە مانا. بەردەوام لە پاشخان و لە ئاستە نزمەکانی بایەخ و گرنگیدا بوون. گەورەترین کارەسات بۆ کولتوورێک ئەوەیە کە بابەتەکان و کێشەکانی نرخ و بەهای خۆیان لە سیاسەتەوە وەربگرن.

ئەم کێشەیە لە جەوهەریدا لە کێشەی حیزبدا کورتناکرێتەوە، ئەم گرفتە لەوە دەرچووە ڕیشەکانی تەنیا بە چاککردن و باشکردن و پەروباڵکردنی حیزب تەواوببێت. چونکە ئەگەرچی حیزب داینەمۆی سەرەکی لە دایکبوونەوەی هەیمەنەی سیاسەتە، بەڵام تەنیا بکەر و تەنیا یاریکەری ئەم گۆڕەپانە نییە. ئەمڕۆ هەمووان ڕاستەوخۆو ناڕاستەوخۆ بەشدارن لە بە سیاسیکردنی ژیاندا.

له قووڵایی هەموو کێشەیەکدا کۆمەڵێک چەمک هەیە کە ئەو چەمکانە بە کۆ مانای ڕاستەقینەی ئەو کێشەیە دروستدەکەن. کێشەیەکی وەک کێشەی ئازادی، تەنیا بە زمانی سیاسەت تەعبیری لێناکرێت. زانستەکان پرسیاری دیکەیان لەم کێشەیە هەیە، گۆشەی دیکە هەیە بۆ بینینی مانای ئازادی، سیاسەت گەرچی لە سەر چەمکێکی وەکو ئازادی ئیشدەکات، بەڵام سیاسەت بێگەڕانەوەیەکی بەردەوام بۆ فەلسەفە، دەروونناسی، کولتوورناسی، ناتوانێت لە سەر ئازادی بەشەڕبێت. ئەو کولتوورەی پرسیارە جەوهەرییەکانی ئازادی لە فیکردا دەکوژێت، ناتوانێت لە سیاسەتدا بەدەستیبهێنێتەوە.
دیارە مانای زاراوەگەلێکی وەک هەیمەنەی سیاسی لە دیدی مندا لەوە قووڵتر تەنیا بەوە کۆتاییپێبهێنین بڵێین سیاسەت پرسیارە فەلسەفییەکانی کوشتووە، سیاسەت ڕۆچوونێکی قووڵ بەهەموو ئاستەکاندا ڕۆچووە. مەبەستی منیش لە پشکنینی پەیوەندی نێوان ژیان و سیاسەت، پشکنینی ئەو ڕۆچوونەی سیاسەتە بۆ ناوەوەی دونیابینی ئێمە.

لەم کورتەباسەدا قسەم لە دەسەڵاتی سیاسەت بەپلەی یەکەم، قسە نییە لەدەسەڵاتی ڕاستەوخۆی ئەم چالاکییە بەسەر ژیانەوە، بەڵکو قسەیە لەسەر دەسەڵاتە ناڕاستەوخۆکانی سیاسەت لە بوارێکی گرنگی ژیاندا کە زمانە. لێرەشدا مەبەستم تەنیا لە هەیمەنەی زمانی سیاسەت نییە لە ناو میدیاکاندا، تەنیا باس لە زاڵبوون و باڵادەستی بابەتە سیاسییەکان ناکەم کە باڵادەستییەکی بەرچاوو هەموومان هەستی پێدەکەین، بەڵکو قسە لەو ساتە دەکەم کە سیاسەت تیایدا دەبێتە سیستمێکی زمانەوانی، واتە مانای سیاسی وشەکان دەبنە ئابڵۆقەدەری ئەگەری هەموو مانایەکی دیکە. باس لەو ئاستە دەکەم کە تیایدا سیاسەت بە شێوەیەک لە شێوەکان ڕەمزییەتی زمان دەکوژێت و دەیگۆڕێتە کەرەستەیەکی وەزیفەکاری موتڵەق کە لەدەرەوەی دەلالەتی سیاسی، دەلالەتە خەوتووەکانی دی ڕێگایەک نادۆزنەوە بۆ لەدایکبوون. ئەوەش بەو مانایەی کە سیاقی باڵادەست بۆ دەرکەوتنی وشە، سیاقێکی ڕەمزی ئەوتۆ دەبێت لە دواجاردا ماناکان جگە لە دوولانە سیاسییەکان خزمەتی شتێکی دی ناکەن. لەم دۆخەشدا تێکست و خەیاڵگەی ناوەکی زمان ، لەتەکیشیاندا مانای یەکە بەیەکی وشەکان دەچنە ناو ئەو دابەشبوونە دەلالییەوە کە لە ژێر میکانیزمی کارکردنی ستراکتورێکی سیاسیدا ڕیزیان بەستووە.
بۆ نمونە، دوولانەیەکی وەک دوولانەی قوربانی / جەلاد، دیلی / ئازادی، خائین / دڵسۆز کە بە کۆ بە دەلالەتی سیاسی ڕاستەوخۆ بارگاویکراون، دەبنە ئەو ناوکۆییە مەرجەعییەی وشەکان تیا لە دایکدەبن و مانای خۆیانی لێوەردەگرن و بە هێما بارگاویدەبن. ئیدی دەسەڵاتی ئەم ناوکۆییانە «سیاقات» لە دەسەڵاتی دەلالەتی وشەکان تێدەپەڕێت و دەبێتە تاکە مەرجەعی دروستکردنی مانا .

لە شیعری کلاسیکیدا سیاقی ئایینی چاوگی ئابڵۆقەدانی مانایە، تێکستی کلاسیکی بە کۆ لە ناو سیستمێکی زمانەوانیدا سەقامگیرە کە فەرهەنگە زمانەوانییەکەی بە هاوکێشەکانی «ئیمان و وەسوەسە»، «خودا و شەیتان»، « دۆزەخ و بەهەشت»، «خودا و بەندە» «پاکژی و گوناه»...هتد ئابڵۆقەدراوە. لە هەموو تێکستە کلاسیکییەکانی ئێمەدا، ئەم ململانێیانە دەردەکەونەوەو بونیادی ڕەمزی و چیرۆکی ناو تێکست دروستدەکەن، بە جۆرێک زمان بە هەر لایەکدا بجوڵێتەوە یاسا ناوەکی و سیستمە مەجازییەکەی ناوەوەی دەیباتەوە سەر هەمان سیاق. لە وێدا وشەگەلی وەک «شەراب» «ساقی» «پیاڵە» «دولبەر» «برۆ» و دەیان وشەی گرنگی دیکە کە بونیادی وێنەی شیعری کلاسیکیان لەسەر بەندە، مەرجەعییەتێکی دینیان هەیە، هەتا ئەو شیعرانەش کە مانا ڕاستەوخۆکانیان وەک کوفر لێکدەدرێتەوە، لە قووڵایدا و بەپێی وەزیفە ڕەمزییەکەیان هێشتا هەر قەسیدەی ئایینین. لە کولتووری کلاسیکیدا وشە بە جۆرێک بە مانا دینییەکانەوە بەستراوە، دەکرێت بە ئاسانی لە پشت

مانای ڕاستەوخۆی هەر وشەیەکەوە ڕەهەندە دینییەکەی بدۆزینەوە، لێرەوە کوفر لە وەسفی جوانی حەبیبەدا لە سیاقە دەلالییەکاندا، تەعبیرێکی ڕەمزییە بۆ عیبادەتی جوانی خالیق . هەتا سێکسیترین قەسیدەی ناو کولتووری کلاسیکیش وەک کوفر تەماشانەکراوە، چونکە لە پشت وەسفی جەستەوە خالیق وەک موعجیزەکارێک ئامادەبووە. شاعیری کلاسیکی چەندە لە خودا دوورکەوتبێتەوە، ئەو ڕەمزییەتە دینییەی کە زمانی ئابڵۆقەداوەو لە ناو فەزای دینیدا دیلیکردوە، هێناویەتییەوە بۆ ناو ئایین. بەوەدا لە دونیابینی دینییدا جیهان قەوارەیەکە هەموو شتێک تیاییدا ڕەمزە بۆ ئەفسونکاری خودا، لێرەوە سیاقی دینی پێشوەخت لە ڕێگای وشەوە، لە ڕێگای ئەو سیستمە مەجازییەوە کە بەلاغەتی داڕشتووە، بالآتر لە هەر نیازێکی خراپی شاعیر، مانای وشەکان و مەبەستی وەسفەکانی گێڕاوەتەوە بۆ ئامێزی تەفسیری لاهوتیانە. لێرەدا دەسەڵاتی سیاقە زمانەوانییەکان، بەهێزترن لە ویستی وشە و نیازی نهێنی شاعیرەکان.

لە جۆرە دۆخێکی وادایە قەسیدەیەکی وەک مەستورەی نالی لە بری ئەوەی بەنەفرەتکردن لە نالی بشکێتەوە، بە ئافەرینکردنی تەواو دەبێت، چونکە جوانی جنس لە ناو ئەو کولتوورەدا هەمیشە پەیوەستێکی بەلاغی قووڵی بە خوداوە هەیە. هەر ئەوەشە وادەکات گەر ئەمڕۆ قەسیدەیەکی وەک قەسیدەی مەستوورەی نالی بنوسرێت، ئەوا لای فتواچییە دینییەکان و هاوڕێ تازەکانیانەوە «فتواچییە فەلسەفییەکان»، بە نیشانەی ئاخر زەمان ، فەسادی گەردونی، زبڵی عەولەمە و کاریگەری کولتووری خۆرئاوایی تەماشادەکرێت. هۆی ئەم فۆبیایە لە ئێستاداو ئەو لێبوردن و قبووڵکردنەی جاران لەوەوە نەهاتووە کە دینییەکانی سەردەمی نالی کەمتر باوەڕیان بە خودا بووە، بەڵکو لەوەوە هاتووە فیکری دینی وەک دیدگای سەردەمێک کە ئاوابووە، چیتر مەرجەعییەتی مانا دروستناکات، چیتر ئەو سیاقاتانە ناژی کە تیایدا وەسفی لەش وەک وەسفی موعجیزەکاری خوداو وەک بەشێک لە بەلاغەتی تێرامان لە وردەکارییەکانی ئیشی پڕ لە ئەفسونی خودا تەماشابکرێت. ئەمەش وادەکات توندڕەوانەتر بجوڵێتەوە. نالی بەجورئەتتر نەبووە لە شاعیرانی ئێستا، بەڵکو لەسەردەمێکدا ئیشیکردووە، کەوەسفی لەشی ئافرەت لە سەرسامبوون بە موعجیزە خوداییەکان جیانەبۆتەوە، لەشی ئافرەت پڕبووە لە ئاماژەی ڕەبانی، بەپێچەوانەی ئێستاوە کە وەسفکردنی لەشی ئافرەت وەک بێشەرمی و «فجور»و «کاریگەری عەولەمە» سەیردەکرێت.

لە ئێستادا بەلاغەتێکی سیاسی شوێنی ئەو بونیادە بزوێنەی گرتۆتەوە. ئاین چیتر ناوکۆیی مەرجەعییانە نییە. چیتر وەک جاران سیستمی مەجازو هێمای ناو زمانی لە دەستدا نییە، جوانی مەخلوقات چیتر بە شێوەیەکی میکانیکی لە ناو زمانەوە نابرێنەوە سەر جوانی خودا، بەڵکو نوسەران پێویستیان بە گووتارێک یان داڕشتنێکی تیوری ڕاستەوخۆ هەیە بۆ ئەوەی ئەو شتانە بڵێن.

چیتر زمان خۆبەخۆ دینیانە بیرناکاتەوە، بەڵکو دەبێت یەکێک بێت لەدەرەوەڕا ناچاریبکات بەو جۆرە بیربکاتەوە.

ئیدی لە دونیای ئێمەدا دین ئەو وزە ئایدۆلۆژییە نییە لە ناوەوە زمان بە شێوە بیرکردنەوەیەکی تایبەتی ناچاربکات. دین کۆنترۆڵ و دەسەڵاتی بەسەر زماندا لاوازبووە، چیتر وشەکان بە ئاسانی بە مەدلولاتی ئایینی بارناکرێن، لێرەشەوە ئیشی بزاوتە ئاینییەکان لەگەڵ پرۆسەی گەیاندن و کۆنترۆڵکردندا ئاسان نییە. ئەو جەنگەی ئەمڕۆ لە نێوان «ڕۆشنبیری هاوچەرخ» و «ڕۆشنبیری دینی» دا هەیە، سەرچاوەکەی تەنیا پابەندی کێشەی ئایدۆلۆژی نییە، پابەندی هەڵوێست نییە لە عەلمانییەت ، جیهانگیری ، ئازادی ئەخلاقی و دەسەڵاتی پیاوانی دین. بەڵکو پابەندی کێشەیەکی گرنگتریشە کە کێشەی کۆنترۆڵکردنەوەی زمانە، کێشەی بارگاویکردنی زمان لە سیاقاتە گشتییەکانیدا بە گووتارێک دەرگا لەسەر ڕستێک مانا بکاتەوەو بوار لە ڕیزێک مانای تر دابخات.

ئەو ڕقـەی هـەندێک لە پیـاوانی ئایین و «دەڵاڵە فـەلسـەفییـەکانیـان» لە ڕۆشنبـیری نـوێیان هـەیە، لە قـووڵاییـدا بۆچوونێکی ترساوە دەرهەق بە لەدەستچوونی تواناکانی کۆنترۆڵکردنی بەرهەمهێنانی مانا. چیتر دین ناتوانێت تێکستی نوێ ناچاربکات، ئەو جیهانبینییە هەڵگرێت لە ناویدا زمان بە مانا دینییەکان بارگاویکرابێت، چیتر دەلالەتی دینی ئەو ڕوبەرە مەزنەی جارانی لە ناو زمانی ڕۆژانەدا نییە. ڕۆشنبیرانی کوردیش لە «گۆران»ـەوە تا ئەمڕۆ ئـەو هێزەن کە سـەرقاڵی دروستکردنی جۆرە تێکستێکن سەدای دین تیاییدا وەک سـەدەکانی پێشوو پڕ شـەوق و زرینگە نەبێت. «دیارە ئەمە ئەوە ناگەێنێت من دونیایەک کێشـەم لەگەڵ گووتارە باڵادەستـەکانی ئەو ڕۆشنبیرەو ئەو ڕۆشنبیرییەدا نییە، بەڵام هەر کاتێک ئەم ڕۆشنبیرە دەکەوێتە بەر پەلاماری ئەو خواجایانەی لە بەرگی مـامۆستا و ئەکادیمی و فەیلەسـوفدا شـەڕی فـیکری دینی دەکەن، لەوسـاتەدا بێدوودڵی دەبێت لە پاڵ ڕۆشنبیردا بوەستین، نەوەک لە پاڵ ئەوانەدا کە نوێنەری بوغزی دینن لە تازەگەری»

گەیشتنی ئێمە بە ڕۆژگارێک چیتر تیایدا دین ئەو هێزە نییە لە ناوەوەڕا تێکستـەکان بە گووتنی مانایەکی پێـشـوەخت ناچاربکات، مـانای ڕزگـاربوونی زمـان و تێکست ناگەێنێت. ئایین لە دوای خـۆی دەسـەڵات دەداتە مەرجەعییەتێکی ڕەمزی دیکە کە سیاسـەتە. لەدوای دیین سیاسـەت دەبێتە ئەو هێزەی زمان لە ناوەوەڕا پڕدەکات لە مـەدلولاتی ڕەمزی، زمـان نـاچاردەکات تەنیـا یەکشـێـوە بنوسـێت و لە یەک کایە مـاناکانی خـۆی وەرگرێت. سیاسـەت ئەو حەوزەیە وشـەکانی تێهەڵدەکێشین و لەوسـەر بەیەک بەرگ و ماناوە دەریاندەهێنین و دەیانخەینەوە ناو فەرهەنگی بەکارهێنانی فیکری و ئەدەبییەوە.

گووتاری مانەوە ئەو گووتارەیە کە سادەترین هاوکێشەکانی وجود «مان و نەمان» دەگۆڕێتە سـەر هاوکێشەیەکی سیاسی، گووتاری مانەوە لە جەوهەریدا دینەمۆی بە سیاسیکردنی هەموو گووتارەکانی دیکەیە.

کـاتێک کێشـەی ژیان و مـردن لە پرسـێکی وجودییـەوە بووە پرسـێکی سیـاسی، لە ژێر ئەم پرۆسـەیـەدا هـەموو دوولانەکـانی دیکە دەبنە پرسـی سیاسـی، لێرەوە لە ئەدەبی کوردی نوێدا، هـیچ یەک لە پرسە وجـودییـەکـان لە پرسی سیاسی جیانەبوونەتەوە. ئەم هاوکێشـەیەش لەو سیستمی هێماو مەجازو تەشبیهەدا بەرجەستەدەبێت کە وادەکات ڕەمزییەتی وشـەکان تەنیا بە تەفسیرێکی سیاسیانە شیبکرێنەوە.

کە مـان و نەمان بووە کێشـەیەکی سیاسی، لە ژێریدا ژیان و مـردنیش دەبنە دوو زاراوەی سیاسی ڕووت. لە بن ئەوانیشدا هەموو وشـەکانی دی بەو دابەشکردنە بارگاویدەبن، ئیدی لە پەراوێزیاندا وشـەگەلی جوان ـ ناشیرین، وەفـا ـ بێـوەفـایی، ڕاسـتی ـ درۆ، بەرزی ـ نزمی، مـەرگ ـ جـاویدانـەگی، عـەشق ـ کـینە... هـتـد. دەبنە هـەڵگری ئامـاژەی سیاسیـانە، ئیدی هەموو کێشـەکان، هەموو ناکۆکییە ڕەمزی و واقیعییەکان، هـەموو یۆتۆپیـاو دژە یۆتۆپیاکان مانای خۆیان لە سیاسەتەوە وەردەگرن و لە ناو سیاقی تەفسیرێکی سیاسیدا بۆ دونیا ڕاڤەدەکرێن. کەدرەختی نـاو شیـعرو چیرۆکەکان بەرناگرن، ئەوە ئیـحای وشکبـوونێکی سیـاسییـە، کە کـانی ئاوی پیانایەت ئیحای سەردەمێکی سیاسی بەدفەڕە، کە بولبول ناخوێنێت بە پێچەوانەی سەردەمی کلاسیکییەوە، دەلالەت نییە بۆ زیزبوونی مـەحبوبە، بەڵکو ئامـاژەیە بۆ دۆخێکی سیاسی خەمگین و شکستخواردوو، کە درەخت دەقیژێنێت، لەبەرئەوەیە ترسی سیاسیـانەی هەیە. کـە عـەشق شکسـتـدەخوات لەبەر جـیاوازی سیـاسی و ئابورییـە، کە باڵندەکان لە قەفەزدا خـەمگین، ئەو خەمگینییە هیچ نییە لە خـەمی سیاسیانەی خـەڵکێکی دیل کە لە باڵندەدا ڕەمزی خۆیان دۆزیوەتەوە.

لە ئەدەبیـاتی کوردیدا ملیـۆنەها وێنە دەدۆزینەوە کـە بەبێ ئەو سیـسـتـمە ڕەمزییـەی سیاسـەت لـە ناو زمـاندا سـەوزیکردووە تەفسـیرناکرێن. بە جـۆرێک دەتوانین بـڵـێین کـە زمـان لە ناوەوەڕا بـە جـۆرێک ئاڕاسـتـەدەکـرێت سـیـاسیـانە بیـربکاتـەوە، ئەو مـاناو دەلالەتە هـەڵگرێت کـە سیـاسـەت پێـشـوەخت پێیبـەخـشـیـوە، ئەمـجـۆرە

کۆنترۆڵکردنە ناوەکییە وادەکات وشەکان بە ئەستەم بخرێنەوە سەر دۆخی سروشتی خۆیان، بەزەحمەت بگەڕێنەوە سەر ساتی پێش بارکردنی ئایدۆلۆژی، بەگرانییەکی بێسنوور لەو سیاقانە دەرچن تیایاندا مانایەکی سیاسی دەسەپێنرێت بەسەر وشەو ئەگەرەکانی مانادا.

بەر لەوەی دەزگاکانی ڕاگەیاندنی حیزب، بەرلەوەی کێشە ڕۆژانەکان سیاسەتمان وەک تاکە بابەت پێشکەشبکەن، زمان لە ناوەوەڕا بیرکردنەوەو خەیاڵگەی ئێمەی گۆڕیوەتە سەر خەیاڵگەیەکی سیاسی.

کێشەی گەورە لەم مەسەلەیەدا ئەوەیە کە کۆنترۆڵکردنی سیاسەت بۆ سیستمی بەرهەمهێنانی ناوەکی مانا لە ناو زماندا بە هەژارکردنێکی گەورەی سیاسەت و کۆمەڵگاش دوایدێت. کاتێک مانای سیاسی تاکە مانایەک بێت فیکر خۆی پێوەسەرقاڵ بکات، کاتێک زمان بە کۆ بکرێتە جەستەیەکی سیاسی ئیدی ئاسۆکانی ناو زمان لە پرسیاری سیاسی، دوودڵی سیاسی، تورەبوونی سیاسی بەولاوە چیدی هەڵناگرن. واتە کولتووری ئێمە دەبێتە باغێک، چەند درەختی جۆراوجۆری تیاسەوزبکەیت، لە کۆتاییدا درەختە جیاوازەکان هەموو یەک جۆر میوە دەگرن، چەند جۆر باڵندەی تیا بەخێوکەیت، دواتر هەموو یەک ئاواز دەخوێنن.

کاتێک دەڵێین مرۆڤ لە کۆمەڵگای ئێمەدا کورتدەکرێتەوە بۆ «حەیوانێکی سیاسی»، واتە هەر وشەیەک کە لە زماندا هەیە، لە زاریدا دەبێتە وشەی سیاسی. وەزیفەی زمانە تایبەتییەکانیش دەبنە خزمەتکردن یان دژایەتی گووتارێکی سیاسی. بە سیاسیکردنی زمان تەنیا لە ئاستی ئەدەبی و فیکریدا دەرناکەوێتەوە، بەڵکو کۆمەڵێک ترسی گەورەی دی دەوروژێنێت. چونکە بە سیاسیبوونی زمان واتە بەسیاسیکردنی سۆزە ئینسانییەکان، بە سیاسیکردنی ئەخلاق، بە سیاسیکردنی یاسا.

گەر بۆ نمونە قسە لە پەیوەندی بەلاغەتی سیاسی و ئەخلاق بکەین، ئەوەتا دەبینین زمانی ئەخلاق، تەنیا تەعبیر لە سیستمێکی ئەخلاقی ناکات، بەڵکو تەعبیر لە سیستمێکی سیاسیش دەکات، لەم فەرهەنگەدا وشەگەلی بەئەخلاق و بێئەخلاق تەنیا تەعبیرنین لە ڕەفتاری جنسی و کۆمەڵایەتی مرۆڤ، بەڵکو وەسفن بۆ ڕەفتاری سیاسیانەشی. لە پێکدادانی بازاڕیانەی سیاسەتدا، دوژمنەکان تەنیا خیانەتکار نین، بەڵکو بێئەخلاقیشن، هەر سیاسەتەکەیان ناتەواونییە، بەڵکو ژن و کچەکانیشیان ناتەواون. زمانی سیاسی ئێمە بێئەندازە پڕە لە ئاماژەو ڕەمزو هێمای ئەخلاقی، بە جۆرێک ئیدی ئاشکرایە بەلاغەتی سیاسی ئێمە سیاقێکی تایبەتی بۆ مانا ئەخلاقییەکان دەکاتەوە. ئەم بە سیاسیکردنەی ماناکان ئەمڕۆ گەیشتۆتە ئەو ئاستە کۆمیدییەی یەکێک لە ڕۆشنبیرییە ئیسلامییەکان واڕابگەێنێت کە کورد تا لەسایەی ئیسلامدا بووە شەهامەتی هەبووە و ئێستا شەهامەت و پیاوەتی نەماوە. گۆڕینی وشەگەلی شەهامەت، پیاوەتی، ناپیاوی بۆ وشەگەلێکی بارکراو بە وەزیفەکانی بەلاغەتی سیاسی، یەکێکە لە دیاردەکانی زاڵبوونی ئەم بەلاغەتە بەسەر زمانی ئەخلاقیدا. یەکێک لەسەرکردە ئیسلامیە توندڕەوەکان قەسیدەیەکی هیجای لەسەر سەرۆکێکی تر نوسیوە، تەنیا بە قاموسێکی جنسی تایبەت دەکرێت لە ماناکانی تێبگەین. ئەخلاق لێرەدا جگە لە پاشکۆیەکی سیاسەت هیچی تر نییە... بوارێکە مەرجەعییەتی خۆی لە سیاسەتەوە وەردەگرێت.

بە سیاسیکردنی زمان، مانای کوشتنی هەر هیوایەک بشێت لەدەرەوەی سیاسەت دروستببێت. دیارە وەزیفەی ئەم ستراکتورە خزمەتکردن نییە بە حیزبێکی دیاریکراو، بەڵکو خزمەتە بە بونیادێکی عەقڵی کە هەموو سیاسەتمەدارانی کورد لە هەر کوێیەکی دونیادابن سوودی لێدەبینن. بە سیاسیکردنی زمان بریتییە لەو شاسیستمە مەعریفییەی کە کۆی خیتابە جیاوازەکانی لێوە بەرهەمدێت. بەڵام نابێت وا تێبگەین کە سیاسەتمەدار سوودێکی ڕاستەوخۆ لەم بەلاغەتە نابینێت. کاتێک زمان خۆبەخۆ سیاسیانە بیربکاتەوە، سیاسی

ئەوەندەی لەسەرە ناوی خۆی لە ژێر ماناکاندا بنوسێت. چیتر ئەو پێویستی بە دیاریکردنی ئاسۆکانی بیرکردنەوە نییە، چونکە ئەو ئاسۆیانە بەر لەو لە ناو زماندا دیاریکراون... چیتر پێویستی بە گەیاندنی مانا نییە، چونکە بەر لەو مانا سیاسییەکان دەستنیشانکراون... پێویستی بە وروژاندنی عاتیفەمان نییە ، هێندەی لەسەرە ئەو کلێشە ئامادەکراوانەی بەکاربهێنێت تاعاتیفەمان بجۆشێت...پێویستی بەوە نییە ڕەنجێک بەفێڕۆبدات سەرەنجمان بۆ بابەتەکانی خۆی ڕابکێشێت، بەر لەو نیازو بابەتی ئەو لە ناو زمانی ئاسایی ڕۆژانەی ئێمەدا ئامادەیە.

ڕۆژێک لە ڕۆژان سیاستمەداری کورد زمانی سیاسی و فیکری خۆی نەبووە، هۆی ئەوەش دەگەڕێتەوە بۆئەوەی ئەم مرۆڤە کۆی وەزیفە سیاسییەکانی خۆی تەنیا بەو بەلاغەتە جێبەجێکردووە کە زمان پێشکەشیکردووە. لێکۆڵینەوەیەکی سادە دەتوانێت ئەوە بسەلمێنێت کە زمانی دروشم، زمانی خوتبەی سیاسی، زمانی بەیاننامە حیزبییەکان، زمانی ڕۆژنامەگەری و میدیای حیزبی، بە کۆ لە ئاستێکی بەلاغی زۆر نزمدا وەستاون. ئەم زمانە لە هەموو حیزبە کوردییەکاندا لەیەکدەچێت، لەبەرئەوەی حیزب خۆی ئەم زمانەی دروستنەکردووە، بەڵکو بەلاغەتێکە بەرلەوەی بگاتە ناو گووتاری حیزبی، وەک گووتارێکی زمانەوانی گشتیی بووەو مەیدانی گرتووە، هێندە هەیە حیزب دواتر لە ناویدا دەوەستێت و بەکاریدەبات، بەرهەمیدەهێنێتەوە، کەناڵی سەپاندن و بڵاوبونەوەی بۆ دابیندەکات، لەدەرەوەی ئەو زمانەش شوێنی دیکەی نییە تیا بوەستێت.
بەڵگەیەکی گەورە کە ڕاستی ئەم بۆچوونە دەسەلمێنێت ئەوەیە، فرەحیزبی لە کوردستاندا بە واتای فرەڕەنگی زمان نەبووە. زۆری ژمارەی حیزبەکان و ئایدۆلۆژیاکان، ئەو یەکێتییەی نەشاردۆتەوە کە لە بنەوەڕا سیستمی مەعریفی ئەم حیزبە بە ناو جیاوازانەی ڕاگرتووە.
سیستمی بەلاغەتی سیاسی، مەجاز، لێکچوواندن ، جیناس، سروشتی تەعبیرکردن لە وشەو دانانی لە ناو سیاقێکی زمانەوانیدا لە کۆی ڕاگەیاندنی سیاسی ئێمەدا یەکشێوەیە.

ئەوەی زمان خۆبەخۆ سیاسیانە بیربکاتەوە. ڕاڤیار «مفسر» میکانیکیانە بۆ ڕاڤەی سیاسی بگەڕێت. شیکردنەوەکان خۆبەخۆ ئاماژەیەکی سیاسی لە پشت هەموو ڕەمزێکەوە ببینن، بابەتە سادەکان هەموویان لە سیاقی بابەتی سیاسیدا بخوێنرێنەوە، ڕەخنەکان هەمیشە ببنەوە بە ڕەخنەی سیاسی، ئەمانە وادەکەن ناکۆکی لەگەڵ دەسەڵاتی حیزبیدا نەبێتە ناکۆکی لەگەڵ کۆی سیستمدا. واتە دەشێت تۆ لەگەڵ ئەم حیزب یان ئەو حیزبدا ناتەبابیت، بەڵام قووڵ لە ناو ئەو سیستمەی ئەمڕۆدا چەقیبیت ، سیستمێک مرۆڤ بۆ حەیوانێکی سیاسی کورتدەکاتەوە ، ژیان بۆ ژینگەیەکی سیاسی کورتدەکاتەوە، فیکر بۆ تێرامانێکی سیاسی کورتدەکاتەوە
.

کۆنترۆڵکردنی زمان کە بە کۆنترۆڵکردنی فیکر دوایدێت، وادەکات لەگەڵ هەموو توڕەیی و ناڕازیبوونێکیشدا، مرۆڤانی توڕەو ناڕازیی نەتوانن شتێکی دی جیاواز لەوەی هەیە بەرهەمبهێنن، چونکە دواجار ئاسۆکانی بیرکردنەوەو خەیاڵیان هەمان ئاسۆی بیرکردنەوەو خەیاڵی ئەوانەیە کە حوکمدەکەن. کاتێک زمان شتێکی جیاوازتر لەوە بەرهەمنەهێنێت کە هەیە، تاکە ڕێگا بۆ کردنەوەی دەرگایەکی دی، ئاگادارییە لەو جڵەوە ناوەکییانەی زمان بەسەر فیکردا دەیسەپێنێت، تاکە کەسێک بتوانێت لە ئابڵۆقەی ئەو مانایانە دەرچێت ڕۆشنبیرانن، دیارە هەموو ڕەنگەکانی ناو شەبەنگی ڕۆشنبیریش ناتوانن لەو ئابڵۆقەیە دەرچن، ئەوانە نەبێت کە لە ڕێگای سیستمێکی فیکرییەوە، دەروازەکانی زمانێکی دی دەکەنەوە، زمان بۆ ئەوەی خۆی ئازادبکات، دەبێت ببێتە هەڵگری فیکرێک، هێدی هێدی لە ناوەوەڕا خۆی لە سیستمە باوەکانی تەعبیر جیابکاتەوە. دەبێت ببێتە هەڵگری هوشیارییەک بزانێت زمان بەچی جۆرە بارگەیەکی خەیاڵکوژ و ڕازشکێن بارگاویکراوە. لێرەوە

هوشیاربوون بەرابەر هێزی زمانبەستی سیاسەت، مەرجی یەکەمی عەودالبوونە بۆ زمانێکی دیکەی نوسین بکەوێتە ئەودیوی ئەو سیستمەی ڕاز و درکاندن کە ئەمڕۆ بەکاریدەهێنین. لێرەوە هەر گەڕانێک بۆ زمانێکی نوێ، گەر نەزانێت دەبێت چی بشکێنێت، گەر نەزانێت دەبێت چ بارگەیەک لە کەلەپووری ئەو زمانە بتەکێنێت، ڕێگا بەرەو تەعبیری دیکە نادۆزێتەوە. یەکێک لەو تەوەرە گرنگانەی کە ڕۆشنبیری ئێمە فەرامۆشیکردووە، خوێندنەوەی پەیوەندی نێوان سیاسەت و زمانە.

بە سیاسیکردنی بەردەوامی کێشەکان و بابەتەکان، تەنیا سیفەتی حیزبەکان نییە، بەڵکو سیفەتی ئەو هێزە مەدەنیانەشە کە لە ڕێگای بە سیاسیکردنەوە شەڕ لەگەڵ حیزبەکاندا دەکەن، سیفەتی ئەو ڕۆژنامە ئەهلییانەشە کە کێشەکان تەنیا لە گۆشەنیگای سیاسییەوە دەخەنەڕوو. دەشێت ئەم بە سیاسیکردنە هەندێکجار شێوەیەکی فشاربێت بۆ دەرخستنی ئەو ڕووبەرانەی حیزبەکان دەیانشارنەوە... بەشێک بێت لە پرۆسەی دروستکردنی شەفافییەتی سیاسی یان لەوانەیە پێویستییەکی گرنگ بێت بۆ ڕزگارکردنی هەندێ دەستکەوت و بەها کە حیزبەکان لە ناکاو پەلاماریاندەدەن «کە دیارە لەو ساتانەدا دەبێت هەموومان بەدەنگبێین». بەڵام ئەمجۆرە بە سیاسیکردنە توندڕەو و بێلەمپەرە بەشدارییەکی گەورەشە لە بەرتەسککردنەوەی بایەخی ڕۆشنبیری ئێمە بە کێشە فیکری و ستاتیکی و تیۆرییەکان. تا ئەو ئەندازەیەی دەگەینە ئاستێک تیایدا گرنگی ڕۆشنبیر بە ئامادەگی لەسەر پرسیارە سیاسییەکان دەپێورێت، نرخی ئەم ڕۆشنبیرە بە هەڵوێستە سیاسییەکانی دەستنیشاندەکرێت.
کێشەی گەورە کە وادەکات ڕۆشنبیران کەمتازۆر بکەونەوە ناو کێشە سیاسییەکان، کێشەی نەبوونی ئۆپۆزیسیۆنێکی سیاسی ڕاستەقینەیە کە وەزیفەی سیاسی خۆی ڕاستگۆیانە جێبەجێبکات، غیابی ئەوجۆرە ئۆپۆزیسیۆنە ڕۆشنبیران ناچاردەکات ئەو بۆشاییە پڕبکەنەوەکە دەبایە ئۆپۆزیسیۆنی سیاسی پڕیبکردایەتەوە... لەو دەساڵەی پێشوودا بڕی گەورەی ڕۆڵی ئۆپۆزیسیۆن ڕۆشنبیران بینیویانە، چونکە ستراکتوری سیاسی ئێمە حیزبی چونیەک و یەکڕەفتاری دروستکردووە، کە هەردەم شەڕیان لەگەڵ یەکدا شەڕێکی سەرەتاییانە بووە بۆ دەسەڵات، نەوەک شەڕی هەڵوێستە جیاوازەکان بێت. لێرەوە ڕۆشنبیران تەنیا گرووپێک بوون هەوڵبدەن لەدەرەوەی ئەو پێکهاتەیە هەڵوێستی دی فۆرمەلابکەن، بڕێکی زۆری ئەو هەڵوێستانە هەر هەڵقوڵیوی ئەو زمانە سیاسی و بەلاغەتە دێرینەیە کە کولتووری سیاسی ئێمە دروستیکردووە، بەشێکی کەمیشی ئیشکردن بووە دژی ئەو بەلاغەتە. بەڵام بە هەردوو دیوەکەشدا وزەدزین بووە لە کایە فیکری و بوارە ئیبداعییەکان بۆ سیاسەت.
بە سیاسیکردنی سەرتاسەری ژیان، پرۆسەیەکی بێگوناه نییە، بەڵکو کردارێکی بەربڵاوی ئامادەکردنی ڕایگشتییە بۆ دەستێوەردانە بەردەوامەکانی سیاسەت. بە سیاسیبوونی بەربڵاوی زمان وادەکات کۆی چاوەڕوانییەکانمان چاوەڕوانی سیاسی بن. زمان وادەکات خەون و ئومێدەکانمان کورتببنەوە بۆ خەون و ئومێدی سیاسی، نائومێدیشمان دەبێت بەهانەی خۆی لە ناو فەرهەنگی سیاسییەوە بهێنێت، لەدەرەوەی ئەو زمانە سیاسییەش گەر نائومێدی ویستی زمانی دیکە بدۆزێتەوە بۆ خۆوەسفکردن ، دەبێت بێدەنگی هەڵبژێرێت. زمان لە ناوەوەڕا ئەوەی بەسەردا سەپاندووین کە خەون و بێخەونیمان دەبێت سیاسیانە بێت. لەجۆرە ژینگەیەکی واشدا دۆخێک دەخولقێت، فیکرو داهێنان، ئەدەب و هونەر، یان دەبنە خزماتکاری سیاسەت یان دەبنە تێکستی مردوو کە پەیوەندیان بە ژیان و کۆمەڵگاوە نییە. لە کاتێکدا وا پێویستدەکات تێکستێک دروستبێت، لەدەرەوەی سیاسەت ژیان و کۆمەڵگا بۆ ڕەهەندی دی بکاتەوە.

بۆئەوەی ئەم ماناو نرخ و ستاتیکا سیاسییەی ئێستا جێبهێڵین، دەبێت سیستمێکی دیکەمان لە ماناو نرخ و ستاتیکا هەبێت، کە مەرجەعییەتیان نەچێتەوە سەر سیاسەت. ئەمڕۆ دروستبوونی جۆرە مەرجەعییەتێکی

دیکەی یان چەندین مەرجەعییەتی دیکەی جیاواز لە سیاسەت کە نرخە سیاسی و فیکری و ستاتیکییەکانی لێوەوەرگرین، لە ڕۆشنبیری کوردیدا مەسەلەی مان و نەمانە. ئێستا گرنگ تەنیا ڕزگارکردنی بوارەکانی تری ژیان نییە لە سیاسەت، بەڵکو ڕزگارکردنی سیاسەتیشە لە کۆتە تەقلیدییەکانی سیاسەت خۆی.

گەر لەم ڕوانگەیەوە بڕوانینە سیاسەتی حیزبیانە بەرابەر زمان، تێدەگەین بە سیاسیکردنی سەرتاسەریانەی زمان کە بە سیاسیکردنی سەرتاسەریانەی ژیان کۆتاییدێت، دەشێت هەمووجارێک لەگەڵ قازانجی حیزبەکاندا تەبانەیەتەوە، دیارە دەسەڵاتداران لە قازانجیان نییە تیشکێکی سیاسیانە بخرێتە سەر هەموو کێشەو گرفت و پرسێکی کۆمەڵایەتی، دەیانەوێت بە کەمکردنەوە لە نرخی سیاسی هەندێک کێشە، خۆیان لە دەلالەتی سیاسی هەندێک دیاردە بپارێزن. بەڵام ئەم دۆخە بەو مانایە نییە کە حیزبی ئێمە خۆشحاڵ نییە بەو سیستمە ڕەمزییە باڵادەستەی لە زماندا سەوزیکردووە، بە پێچەوانەوە زمان کارئاسانییەکی گەورە بۆ سیاسی دەکات، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا حیزب ئومێدی زیاتری هەیە، حیزب تەنیا خواستی ئەوە نییە زمان پڕبێت لە هێماو ئاماژەو ڕەمزی سیاسیانە، بەڵکو خواستی ئەوەیە هەموو ئەو بارگە سیاسییەی ناو زمان بە ڕەمزەکانی حیزب موتوربەبکات، واتە دەبێت هەموو دەلالەتە سیاسییەکان بە جۆرێک لە جۆرەکان لە ڕێگای کەناڵێکەوە ببرێنەوە سەر مێژووی حیزب و گووتارە سیاسییەکەی.

لەوانەیە ڕۆژێک لە ڕۆژان زمان دەرهەق بە ئایدۆلۆژیاکان بێلایەن بووبێت، بەڵام ئەمرۆ زمان بەجۆرێک بۆتە قسەکەرێکی ئایدۆلۆژی، بەڕادەیەک لە هەموو ئاستەکاندا بە سیاسەت بارگاوی بووە، چیدی ناکرێت قسە لە بێلایەنی بکەین. بەڵام هێشتا ئەو زمانە سیاسییە کە دەشێت لە نێوان کەسانگەلێکی زۆردا هاوبەشبێت، سەرچاوەیەکی بەلاغی بێت بۆ ژمارەیەکی زۆر لە هێزو حیزب، دەشێت بۆ بەکارهێنانێکی نەتەوەیی گشتی ئامادەکرابێت، ڕەمزو ئاماژەکانی خەیاڵگەلی جیاواز جیاواز بدوێنن. ئەم زمانە کە تەواو سیاسییە، بەڵام حیزبی نییە، چاکترو بێلایەنترە لەو زمانەی کە حیزب جارێکی دی سیفەتە گشتیی و نەتەوەییەکانی لێدەسێنێتەوەو دەیکات بە زمانی خۆی. دیارە حیزب مانایەکی دی لە وشەکان دروستناکات، بەڵام سیاقێکی تایبەتی دەبەخشێتە ماناکان، سیاقێک وادەکات بەلاغەتی حیزبی ماناو ڕاستگۆیی خۆی لە بەلاغەتی سیاسی ناو زمانەوە وەربگرێت. بە مانایەکی دی حیزب ناتوانێت زمان بۆ خۆی مۆنۆپۆڵبکات، ناتوانێت بیکاتە موڵکی تاکوتەنیای خۆی، ناتوانێت ڕەمزییەتی سیاسی وشەکان لە حیزبەکان و نوسەرەکان و هێزە مەدەنییەکان داگیربکات، بەڵام دەیەوێت تا دوا ئەندازە سوود لەو بەلاغەتە ببینێت بۆ دروستکردنی تێکستێکی حیزبی.

تێکستی حیزبی وشەکان لە سیاقێکی تایبەتی مانادا بەکاردەهێنێت، تا دەلالەتی دیکە ببەخشن، جودا لەو دەلالەتەی لێیان چاوەڕواندەکرێت. وشەی «خێڵ» «کۆمەڵگا» «ڕۆژنامە» «دین» »مەعریفەت» «داهێنان» «ئازادی» «ڕەخنە» «ستایش» «ڕۆح» «جەستە» «جنس» «ئازا» «ترسنۆک» «دڵسۆز» ... سەدان وشەی گرنگی دیکەی ناو زمانیش جگە لە مانای سیاسی و هەندێک بەکارهێنانی ڕۆژانەی سادە، هیچ ڕەهەندێکی دیکەیان تیانەماوە، لە ڕۆشنبیری ئێمەداکایەیەکی فیکری نییە تێکستی دیکە لە ماناو ئەگەرەکانی مانا لەو فەرهەنگەدا بتەقێنێتەوە، ڕەهەندی فەلسەفی و زانستی و ڕەخنەیی لە ڕۆشنبیرییەی ئێستاماندا مردووە، بە شێوەیەک وشە گرنگەکانی ناو فەرهەنگی ئێمە لاڵن لە گەیاندنی مانادا، ئەمەش زەحمەتێکی گەورەی خستۆتە بەردەم ڕۆشنبیری جیدی ئێمە، ئەو ڕۆشنبیرەی کە ناچارە زمان ناچاربکات شتێکی دی بڵێت جودا لەوەی سیاسەت و فەرهەنگی ڕۆژانەی زمان دەیڵێت. لێرەوە لە نێوان زماندا بە گشتی و زمانی فیکردا دیوارێکی گەورە دروستبووە، چونکە لە بنەڕەتدا نوسەری ئێمە ناچارە شتێک بە زمان بدرکێنێت، کە زمان ئامادەی درکاندنی نییە. نوسەری ئێمە جودا لە هەموو نوسەرانی دیکەی دونیا زمانێکی ئامادەو تەیاری تەعبیرکردنی لە بەردەستدا نییە، زمانێکی

لەبەردەستدا نییە خۆی لە ناوەوەڕا کایەو وەزیفەو بوارە دەلالییەکانی خۆی جیاکردبێتەوە، بەڵکو زمانێکی لەبەردەستدایە کە کۆنترۆڵێکی درێژ وزەی تەعبیرکردنی خنکاندوە. زمانێکی لەبەردەستدایە کە نایەوێت قسەبکات.

پرسیارێک لێرەدا بیکەین ئەوەیە ئایا ئەم کۆنترۆڵەی سیاسەت لە قازانجی سیاسەتێکی ئینسانی و مرۆڤدۆست و مافپەروەردایە یاخود لە خزمەتی سیاسەتێکی دەسەڵاتخوازی دژ بە داد و هوشیاریدایە؟ ئایا کە دەڵێین «هەموو شتێک سیاسەتە» خزمەتی هوشیاری سیاسی دەکەین، یان خزمەتی جەهلی سیاسی دەکەین؟. بۆ وەڵامی ئەم پرسیارە دەبێت بپرسین ئایا چی لە خزمەتی هوشیاریماندایە؟ ئەوەی سیاسەت مەرجەعی هەموو ماناکان بێت، سیاسەت سیستمی دروستکردنی ماناو سیستمی ڕاڤەکردن و سیستمی شیکردنەوە بێت، سیاسەت هێزی دروستکردنی کایەکان و دیاریکەری سنوور و بایەخبەخشیان بێت. ئایا دەبێت فەلسەفەو زانست و ئەدەب، مەرجەعییەت و وەزیفەی خۆیان لە سیاسەتەوە وەربگرن، یان بە پێچەوانەوە؟ ئایا سیاسەتێکی دابڕاو لە هەموو کایە زانستییەکان، سیاسەتێک کە زمانیشی لە ناوەوەڕا وا بەستووە کە نەکرێت زانستەکانی دی لە دەسەڵاتی ئەو دەرچن، ئایا سیاسەتێکی ئاوەها «کە بۆئەوەی بژی پێویستی بە کوشتنی هەموو زمان و بیرکردنەوەیەکی دی هەیە» دەتوانێت لە دۆخی ڕاستەقینەی جیهان و کێشەکانمان نزیکبکاتەوە؟. بێگومان جۆرە دۆخێکی لەم چەشنە سیاسەتێکی گەمژەو دابڕاو لە هەموو مەعریفەتێک دروستدەکات. لەبری ئەوەی سیاسەت مەرجەعی کایەکانی دیکە بێت، دەبێت کایەکانی دی مەرجەعی سیاسەت بن.

ئەم هەڵوێستە دژ بە دەسەڵاتی کوێر و سەراتاپاگیری سیاسەت لە کۆمەڵگای ئێمەدا، بەرەنجامی دژایەتییەکی کوێرانەی سیاسەتسالاری نییە، بەڵکو دەرەنجامی ئەو بڕوایەیە کە سیاسەتسالاری بە داخرانی کۆمەڵگاو نەخوێندەواری سیاسی و مەعریفی دواییدێت. سیاسەتسالاری تاعوونێکە لە ناوەوە ڕێگا لە هەموو گەشەیەکی کۆمەڵایەتی و فیکری دەگرێت. جۆرێک لە دیکتاتۆریەتی تایبەت دەخولقێنێت، لەم دیکتاتۆرییەتەدا لە بری زەوتکردنی مافی قسەکردنی تاکەکان ، کۆی زمان زەوتدەکرێت. لە بری ناچارکردنی مرۆڤەکان بە شێوە قسەیەکی تایبەت، خودی زمان بە گووتن و دووبارەکردنەوەی ئەو قسانە ناچاردەکرێت.

سیاسەتی کوردی کە هێشتا دوورنەکەوتۆتەوە لەو چەشنە سیاسەتەی سەرەک قەبیلەکانی سەدەی هەژدەو نۆزدە پراکتیکیاندەکرد، بۆتە سیاسەتێکی دابڕاو لە هەموو زانستەکانی دونیا، سیاسەتێک خۆی مەرجەعی خۆیەتی و ئیلهام هەر لە ڕابوردوی خۆیەوە وەردەگرێت. خۆی پشتگیری خۆی و خۆی ئۆپۆزیسیۆنی خۆیەتی. ئەم سیاسەتە گەورەترین مەترسی لەسەر ژیان و کۆمەڵگای ئێمە هەیە، چونکە ناتوانێت جیهان ببینێت، بەڵکو تەنیا خۆی دەبینێت. دەبێت بزانین هەنگاوی یەکەم و گەورە بۆ سەپاندنی دەسەڵاتی موتڵەقی دیکتاتۆر بەسەر خەڵکدا، لە سەپاندنی دەسەڵاتی موتڵەقی سیاسەتەوە بەسەر ژیاندا دەستپێدەکات.

ئایامانای قسەکانی من ئەوەیە کە خەڵک کێشە سیاسی و ناسیاسییەکانی خۆیان لە بیربکەن؟ بێگومان نا، بەڵکو داوایەکە بۆئەوەی تێبگەین هیچ کێشەیەکی سیاسی و ناسیاسی ئێمە بە سیاسەتێک چارەسەر ناکرێت کە خۆی بە تاکە مەڵبەندی دروستکردنی ماناو بیرکردنەوە بزانێت. هاواری من بۆئەوە نییە ئێمە کێشە سیاسییەکانی خۆمان لەیادبکەین، بۆئەوەیە لە ڕێگای زمانی دیکەو پرسیاری دیکەو مەرجەعییەتی دیکەوە لە کێشەکانمان بڕوانین. دەبێت لەوە تێبگەین سیاسەت خۆی ناتوانێت بڕوانێتە ناو خۆی، چەندەها ڕوبەر هەن لە ناو سیاسەتدا کە خودی سیاسەت ناتوانێت بیانخوێنێتەوە، چەندەها کێشەی سیاسی هەن کە سیاسەت

وەڵامی بۆیان نییە، بە ئەندازەیەک دەتوانین بڵێین سیاسەتی کوردی ئێمە بەو ژێرخانە لاوازەیەوە ناتوانێت لە خۆی تێبگات. شکاندنی سیاسەتسالاری ڕێگای یەکەم و سەرەکییە کە بتوانین لە ڕێگایەوە لە سیاسەت تێبگەین، پراکتیزەیبکەین و نەهێڵین ببێتە دیوەزمەیەک لە ناوەوە عەقڵ و سۆزو ویژدانەکان کۆنترۆڵبکات. سیاسەت لە دونیای ئێمەدا هێندەی جۆرێک لە گروپگیری کۆمەڵایەتییە، هێندەی جۆرە ڕەفتارێکە بۆ ڕێکخستن و کۆنترۆڵکردن، زانستێک نییە بۆ ڕاگرتن و بەڕێوەبردن و گەشەکردنی شوناسی کۆمەڵایەتی، لێرەوە سیاسەت کایەیەکە ناتوانێت لێکدانەوەو توێکاری بکات، بەڵکو پێویستی بە زانستەکانی دیکەیە بۆ ئەوەی ئەو توێکارییەی بۆبکەن. سیاسەت بۆئەوەی بتوانێت سیاسەتێکی عەقلانی بێت، دەبێت خۆی بۆ ڕاڤەکارییەکان بکاتەوە، دەبێت بتوانێت دەرونی خۆی ببینێت، بەڵام سیاسەتی کوردی نایەوێت لە خۆی تێبگات. ئەمەشە ناکۆکی سەرەکی دونیای ئەمڕۆی ئێمە، سیاسەت کە لەهەموو بوارەکانی دی زیاتر پێویستی بەوە هەیە، ببێتە بابەت و زەمینێکی ئیش لەسەر کراو، پێویستی بەوەیە ببێتە «مفعول بە» و توێکاری تیابکرێت، لەدەرەوەی خۆی کۆی کایەکانی دیکەی ئیفلیجکردووە، شورایەکی لە نێوان خۆی و لکە زانستییەکانی دیدا دروستکردووە. لە دیکتاتۆرێک دەچێت بەبێ تەماشاکردنی ناخی خۆی، حوکمی دونیادەکات، ڕابەڕایەتی کۆمەڵگادەکات بێئەوەی سیمای خۆی ببینێت.

واتە سیاسەت کە ئەمڕۆ خۆی بە شاچالاکی دونیای ئێمە دەزانێت، هەموو چالاکییەکانی دیکەی خستۆتە پەراوێزەوە، ئامادەنییە سەر بۆ هیچ شیکردنەوەیەکی تیوری نەویبکات کە لە بوارە زانستییەکانی دیکەوە دەکەوێتەوە، ئامادەنییە واز لە بە سیاسیکردنی زمان و ژیانی ڕۆژانە بهێنێت. ئەم سیاسەتە ناتوانێت هیچ کۆمەڵگایەک ڕزگاربکات، هیچ حیزبێکی نوێ و هێزێکی کاریگەری جیدی بەرهەمبهێنێت، بەردەوام فۆرم و شێوە سەرەتاییەکانی خۆی دووبارەدەکاتەوە، دۆست و دوژمنەکان لە ناویدا لەیەکدەچن، دژەکان لە ناویدا هەمان گووتاری ئەوانەیان هەیە کە لەبەرابەریاندا دەوەستن. قوتبە پێچەوانەکانی هاوزمان و هاوخەیاڵی یەکن.
گەر دەمانەوێت سیاسەتێکی ڕزگارکەرو چالاکمان هەبێت، دەبێت پێشوەخت سیاسەت ڕزگاربکەین، ژیان ببەخشینەوە بەو ڕووبەرانەی کە کوشتویتی، زمانێکی دی لە خۆڵەمێشی ئەو زمانە بسازێنین کە خەیاڵکوژ وبیرخنکێن بووە.

تێبینی:

بەبێ وەرگرتنی ڕەزامەندی نوسەر هیچ کەسێک یان دەزگایەک مافی لەچاپدانەوە و بڵاوکردنەوەی ئەم بابەتەی نییە.